

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 9 ธันวาคม 2537

เหตุเกิดที่โกपाल

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

วันที่ 3 ธันวาคม 2537

ผู้คนนั่งสวดมนต์ตามศาสนสถานในเมืองโกपाल (Bhopal) ประเทศอินเดีย และบริเวณใกล้เคียงเพื่อระลึกถึง 'เหตุเกิดที่โกपाल' เมื่อสิบปีที่แล้ว มิเพียงเพื่อเพ่งกระแสจิตให้ผู้ที่ถึงแก่กรรมไปแล้วไปสู่สุคติเท่านั้น หากยังแผ่เมตตาเพื่อให้ผู้ที่ต้องรับทุกข์จากกรณี 'เหตุเกิดที่โกपाल' พ้นจากทุกข์อีกด้วย

วันที่ 2 ธันวาคม 2527

ก๊าซพิษจากโรงงานผลิตยาฆ่าแมลงของบริษัทยูเนียน คาร์ไบด์ (Union Carbide) ณ เมืองโกपालเริ่มรั่ว ก๊าซพิษดังกล่าวนี้มีชื่อว่า Methyl Isocyanate gas และยังคงรั่วในวันต่อมา คาดกันว่า ชาวเมืองโกपालตายทันทีประมาณ 1,750 คน ศพเกลื่อนเมือง นับเป็นอุบัติเหตุด้านอุตสาหกรรมที่ร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ

แต่จำนวนผู้ตายยังคงทับทวีในเวลาต่อมา จนเพิ่มเป็นประมาณ 7,000 คน ในปัจจุบัน แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมา 10 แล้วก็ตาม ชาวเมืองโกपालจำนวนมากยังคงทนทุกข์ด้วยโรคร้ายอันเป็นผลจากการสูดดมและสัมผัสก๊าซพิษ บ้างก็เป็นโรคปอด บ้างก็มีปัญหาระบบการหายใจ บางคนเป็นวัณโรค โรคผิวหนัง โรคตา และที่เป็นโรคจิตประสาทก็มี ชาวเมืองโกपालที่ต้องทุกข์ทนกับโรคร้ายเหล่านี้มีจำนวนเท่าใด ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด ประมาณการมีตั้งแต่ 120,000 คน จนถึง 250,000 คน แต่ที่ทราบแน่ชัดก็คือ ทุกวันนี้ชาวเมืองโกपालยังคงทนทุกข์กับอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นเมื่อ 10 ปีที่แล้ว และยังคงมีคนตายอันเนื่องจากเหตุดังกล่าวนี้สืบต่อไป

ที่กล่าวว่า 'เหตุเกิดที่โกपाल' เป็นอุบัติเหตุเช่นนั้น บางคนก็หาเชื่อไม่ อย่างน้อยที่สุดมีความพยายามที่จะปล่อยข่าวกันว่า ก๊าซรั่วครั้งนั้นเป็นฝีมือของคณงานที่เกิดปัญหาความขัดแย้งกับฝ่ายจัดการของบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ แต่ฝ่ายคณงานก็ได้แย้งว่า การแก้งปล่อยก๊าซรั่วมิใช่เรื่องง่าย อย่างน้อยที่สุดคณงานที่หาญกล้าไปปล่อยก๊าซรั่วก็ต้องตายตามไปด้วย ข้อที่น่าสังเกต ก็คือ แม้จะมีการกล่าวหาเช่นนั้น รัฐบาลอินเดียก็หาได้สนใจไต่สวนอย่างจริงจังไม่

ข้อที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็คือ มาตรฐานความปลอดภัยของโรงงานผลิตยาฆ่าแมลง ณ เมืองโกपालต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดโดยประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นอันมาก นักสังเกตการณ์จำนวนไม่น้อยเสนอให้เปรียบเทียบโรงงานของบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ในสหรัฐอเมริกา กับโรงงานของบริษัทเดียวกันในประเทศโลกที่สาม ด้วยเหตุที่รัฐบาลประเทศด้อยพัฒนา มุ่งแต่ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อก่อให้เกิดการจ้างงานเติบโตทางเศรษฐกิจ จนละเลยมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและมาตรฐานด้านความปลอดภัยนี้เอง บรรดาบรรษัทระหว่างประเทศ จึงพากันส่งออกมลภาวะไปสู่ประเทศโลกที่สาม ความหย่อนยานในด้านมาตรฐานความปลอดภัย นับเป็นที่มาของ ‘เหตุเกิดที่โกपाल’

ท่าทีของรัฐบาลอินเดียที่มีต่อ ‘เหตุเกิดที่โกपाल’ นับว่าน่าสนใจยิ่ง แม้จะมีการประกาศว่า นายวอร์เรน แอนเดอร์สัน (Warren Anderson) ประธานบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ แห่งอินเดียเป็นอาชญากร แต่ก็หาได้มีความพยายามอย่างจริงจังในการนำนายแอนเดอร์สัน มาลงโทษไม่ โดยที่นายแอนเดอร์สันไม่เพียงแต่จะเล็ดลอดออกจากอินเดียได้เท่านั้น หากยังสามารถเสกขลุ่ยอยู่ในสหรัฐอเมริกาจวบจนทุกวันนี้ได้ด้วย

รัฐบาลอินเดียมีท่าทีค่อนข้างรอมชอมกับบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ ดังจะเห็นได้จากการยอมรับเงินชดเชยเพียง 470 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ซึ่งน้อยกว่า 20% ของจำนวนเงินชดเชยที่รัฐบาลอินเดียเรียกร้องในเบื้องต้น ขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศพากันผิตหัวง ในท่าทีของรัฐบาลอินเดียดังกล่าวนี เพราะแม้จนบัดนี้ยังไม่สามารถนำบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ มาลงโทษทางอาญาได้ จนท้ายที่สุดบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ก็ถอยนวลออกจากอินเดีย เมื่อถอนทุนออกจากประเทศนั้นในเดือนกันยายน 2537

เมื่อบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์จ่ายเงินชดเชยจำนวน 470 ล้านดอลลาร์อเมริกันแก่ รัฐบาลอินเดียในปี 2532 นั้น เป็นเวลาหลังจากที่เกิด ‘เหตุเกิดที่โกपाल’ แล้ว 5 ปี ชาวเมืองโกपालจึงตกอยู่ในภาวะทุกข์เข็ญอย่างแสนสาหัส รัฐบาลอินเดียมิได้ดำเนินการช่วยเหลือ ชาวเมืองอย่างเต็มที่ แม้กระทั่งในด้านการรักษาพยาบาล จนเมื่อเวลาล่วงไปแล้ว 10 ปี สถานพยาบาลในบริเวณเมืองโกपाल โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงพยาบาลเนห์รู (Nehru Medical Hospital) มีอุปกรณ์ทางการแพทย์ไม่พอเพียงแก่การรักษาพยาบาล

กระบวนการจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้เสียหายเป็นไปอย่างเชื่องช้ายิ่ง ซึ่งเป็นการ ข้ำเติมภาวะทุกข์เข็ญของชาวเมืองโกपाल เมื่อผู้เสียหายยื่นคำร้องขอเงินชดเชย ทางกรจะจ่ายเงินสงเคราะห์ชั่วคราวให้เดือนละ 200 รูปี (ประมาณ 7 เหรียญอเมริกัน) ต่อเมื่อศาลวินิจฉัย แล้วว่าเป็นผู้เสียหายจริง จึงจะได้รับเงินชดเชยเป็นก้อน เงินชดเชยที่จ่ายไปแล้วมีจำนวนระหว่าง 25,000 ถึง 100,000 รูปี แต่คนส่วนใหญ่ได้รับเพียง 25,000 รูปี (ประมาณ 835 เหรียญอเมริกัน) ขบวนการประชาชนชาวเมืองโกपाल ซึ่งมีนายอับดุล จับบาร์ ข่าน (Abdul Jabbar Khan) เป็น

ผู้นำเรียกร้องให้จ่ายเงินชดเชยจำนวน 50,000 รูปีเป็นอย่างน้อย แต่ชาวเมืองโกपालที่ยากจนอยู่ในภาวะจำยอมในการรับเงินชดเชยเพียง 25,000 รูปี

เท่าที่ผ่านมาประมาณร้อยละ 63 ของผู้ยื่นคำร้องมิได้รับเงินชดเชยเนื่องจากเอกสารคำร้องไม่สมบูรณ์บ้าง หรือมีฉะนั้นก็เป็นเพราะไม่สามารถพิสูจน์ความเสียหายที่ได้รับจาก ‘เหตุเกิดที่โกपाल’ บ้าง เงินชดเชยที่รัฐบาลอินเดียได้รับจากบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ในปี 2532 จำนวน 470 ล้านดอลลาร์อเมริกัน เริ่มจ่ายให้แก่ผู้เสียหายในเดือนตุลาคม 2535 จนบัดนี้เพิ่งจ่ายให้แก่ผู้เสียหายเพียง 113 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ทั้งๆที่เวลาล่วงเลยมาแล้ว 5 ปี มีผู้ได้รับเงินชดเชยเพียงเรือนพัน ยังมีชาวเมืองโกपालอีกเรือนแสนที่รอรับเงินชดเชยนี้ หากการพิจารณาจ่ายเงินชดเชยเป็นไปดังที่เป็นมา มีผู้ประมาณการว่าจะต้องใช้เวลาถึง 128 ปี จึงจะพิจารณาคำร้องได้หมด

ชาวเมืองโกपालไม่เพียงแต่ต้องทนทุกข์กับอาการเจ็บไข้ได้ป่วยเท่านั้น การประกอบสัมมาชีพเป็นไปได้ด้วยความลำบากยิ่ง รัฐบาลอินเดียเองมิได้สนใจช่วยเหลือเท่าที่ควร ขบวนการประชาชนชาวเมืองโกपालต้องการให้รัฐบาลอินเดียประกาศให้ ‘เหตุเกิดที่โกपाल’ เป็น ‘ภัยพิบัติแห่งชาติ’ ที่ต้องดำเนินการช่วยเหลือทั้งในด้านการรักษาพยาบาลและการพัฒนาอาชีพอย่างจริงจัง

3 ธันวาคม 2537

ชาวเมืองโกपालพากันชุมนุมเนื่องในวาระที่ ‘เหตุเกิดที่โกपाल’ ครบรอบ 10 ปี ตำรวจพยายามขัดขวางการชุมนุมและจับกุมผู้ชุมนุม แต่มีอาจเฝ้าเคลื่อนประชาชนได้ ผู้ชุมนุมพากันเดินขบวนไปยึดโรงงานผลิตยาฆ่าแมลงของบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ที่เป็นต้นเหตุแห่งภัยพิบัติครั้งนั้น พร้อมทั้งเผาหุ่นนายวอร์เรน แอนเดอร์สัน

‘เหตุเกิดที่โกपाल’ จะยังคงเกิดขึ้นในโลกที่สามได้อีก ตรวบเท่าที่รัฐบาลประเทศโลกที่สามยังคงเห็นแก่การเติบโตทางเศรษฐกิจเหนือความทุกข์ยากของประชาชน และตรวบเท่าที่กลุ่มทุนและบรรษัทระหว่างประเทศสามารถแผ่อิทธิพลครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบาย ‘เหตุเกิดที่ล้าพูน’ มิได้แตกต่างจาก ‘เหตุเกิดที่โกपाल’ ในสาระสำคัญ จะต่างกันก็แต่ขนาดของผลกระทบเท่านั้น

ในไม่ช้าอาจเกิด ‘เหตุเกิดที่ปทุมธานี’ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐหย่อนยานมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและมาตรฐานด้านความปลอดภัย ในเมื่อบริษัทยูเนียนคาร์ไบด์ (ประเทศไทย) เข้าไปตั้งโรงงานในจังหวัดนั้น